

1. Význam zachování, presentace a možnosti nového využití kulturního dědictví

1.1 Význam zachování kulturního dědictví

Kulturní dědictví je souhrn jedinečných hodnot **hmotné a nehmotné** povahy, vzniklých historickým vývojem civilizačního procesu v podmínkách konkrétního prostředí. Kulturní hodnoty vytvářejí duchovní rozměr hmotných struktur a jsou tak obrazem celkového stavu společnosti.

Kulturnost společnosti spočívá ve schopnosti jejího souznění s přirozeným prostředím, ve kterém se nachází a vyvíjí. Souvisí s pochopením zákonitostí, které je utvářejí a je úměrná míře citlivosti při využívání jeho potenciálu pro uspokojování civilizačních potřeb a realizaci vývojových trendů, aniž by byla narušována jeho podstata.

Civilizační proces může mít na kulturní dědictví v nejširším smyslu vliv jak kladný – obohacující, tak záporný – devastující. Z tohoto pohledu je význam poznání a pochopení problematiky kulturních hodnot zásadní pro každodenní praxi ve všech oborech lidské činnosti.

Podstatnou součástí kulturního dědictví jsou architektonické a urbanistické hodnoty vnímané pod zúženým pojmem „kulturní památky“, případně jejich soubory..

Význam zachování hodnot historického kulturního dědictví je možno chápat z více hledisek, má podobu jak emocionální, tak materiální. Jeho podstatou je pochopení minulosti jako řetězce hodnot do kterého musíme vstoupit, zachovat jeho kontinuitu, přispět svým vzkazem do budoucnosti.

Zahrnuje zejména tyto kategorie hodnot, které je nutno chápat jako jedinečný komplex informací a vjemů:

- **hodnota historického dokumentu**

Každý historický objekt je dokladem, svědectvím, stopou minulosti. Poskytuje informace o jednotlivých etapách vývoje společnosti, architektury, způsobu výstavby, materiálech a řemeslném provedení stavby, o jeho tvůrcích a době, ve které žili a tato díla vytvářeli.

- **hodnota vědecká**

Artefakty historického kulturního dědictví poskytují možnost vědeckého zkoumání historie ve všech vývojových etapách až po současnost.

- **hodnota filosofická**

Historické kulturní dědictví zahrnuje ve své nehmotné složce filosofické názory, postoje společnosti k vývoji okolních zemí a civilizace jako takové.

- **umělecká, estetická a emocionální hodnota díla**

Architektonická a umělecká díla mají většinou vysokou estetickou hodnotu, která nás oslovuje, působí na naše estetické vnímání a obohacuje nás i naše okolí.

- **jedinečnost uměleckého, architektonického a urbanistického díla**

Historické objekty a areály jsou většinou individuální autentická díla, často několika autorů či autorských kolektivů z různých slohových období, jejichž výsledkem jsou individuální, působivé objekty, areály, místa. Urbanistické hodnoty zahrnují kompoziční a prostorové utváření měst a vesnic ve vazbě na krajinné zázemí, významné krajinné celky a utváření krajinného obrazu.

- **společensko – ekonomická a užitková hodnota**

Historické objekty a areály jsou přes svoje stáří většinou funkčními strukturami a nabízejí možnosti nového využití s vynaložením prostředků na obnovu dle stavebně technického stavu, ve kterém se nacházejí.

K tomuto výčtu víceméně exaktních hodnot, možná postačujících pro výběr, zařazení nebo ohodnocení vlastní podstaty kulturního dědictví, je třeba přičíst pocitovou složku vjemů, které vnímáme, jsme – li v přímém kontaktu s historickým uměleckým dílem, historickou architekturou, historickým prostředím. Vnímáme historické stopy, sounáležitost s historií a její vazbu k současnosti. Ne všichni mají schopnost takto historické dědictví chápat. V tom případě mohou alespoň naslouchat odborníkům, historikům a architektům, kteří kouzlo kulturních hodnot zachovávají a dotvářejí.

Vymezení tématu:

Výukový cyklus je zaměřen zejména na tematiku architektonického a částečně urbanistického kulturního dědictví, jako základu kulturních hodnot v území. Vyplývá to z oborového zaměření studentů a z nutnosti zúžení obecné problematiky kulturních hodnot.

1.2 Základní používané pojmy

Pro správnou komunikaci je třeba pochopit a osvojit si základní pojmy, které se používají v legislativě a praxi:

Kulturní hodnoty lze charakterizovat jako komplex hmotných a nehmotných prvků vzniklých postupným vývojem osídlení, tradic plynoucích z charakteru místa a na místo vázaných.

Je to trvalá hodnota, která se vyvíjí a doplňuje novými prvky, jejichž účinek může být obohacující, neutrální, nebo znehodnocující. Soubor kulturních hodnot spoluvytváří jedinečný, neopakovatelný a nenahraditelný obraz území, sídla, se kterým se obyvatelstvo více či méně identifikuje. Je nositelem kulturních tradic a zdrojem inspirace současné i budoucích generací. Kulturní úroveň zpětně ovlivňuje /kladně či záporně/ přitažlivost místa pro každodenní život, společenské soužití obyvatel a podílí se na rozvoji jednotlivých funkcí. Zvyšuje atraktivitu funkčního využití a ekonomický potenciál území. Také se dá říci, že kulturní hodnoty jsou obsaženy ve všem, co nás obklopuje, ovlivňuje naše vnímání, myšlení a tvorbu, naše skutky. Většinu kulturních hodnot vnímáme automaticky a podvědomě, zejména ve svém okolí. Kulturní hodnoty vnímáme jako součást životního stylu a prostředí které nás obklopuje, jako dědictví, které jsme povinni uchovat pro příští generace.

Výčet kulturních hodnot zahrnuje nejvýznamnější architektonická urbanistická díla a soubory, archeologické lokality, které jsou historickou stopou minulosti a dokladem vývoje struktury osídlení na našem území.

Kulturní památky jsou:

/definice dle zákona č.20/1987Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších změn obsažených v zákonech č. 242/1992 Sb., č.361/1999 Sb., č.122/2000 Sb., č. 132/2000 Sb., a č.61/2001 Sb., č.146/2001Sb.a č.320/2002 Sb., č.18/2004 Sb.,č.186/2004Sb. a č.3/2005 Sb./

nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory,

a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické,

b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem

/soubory věcí se prohlašují kulturními památkami i když některé věci v nich nejsou kulturními památkami/.

Kulturní památky prohlašuje MK ČR.

Zákon o státní památkové péči rozlišuje:

Národní kulturní památky /NKP/, které tvoří nejvýznamnější součást kulturního dědictví národa, prohlašuje vláda ČR.

Památková rezervace /PR/ je území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů. Podle typu sídla se rozlišují **městské památkové rezervace /MPR/** a **vesnické památkové rezervace /VPR/,** mimoto existují **technické památkové rezervace /TPR/** a **archeologické a krajinné památkové rezervace /APR a KPR/.**

Památková zóna /PZ/ je území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které prokazují významné kulturní hodnoty. Kromě sídelních – městských a vesnických památkových zón /MPZ, VPZ/ jsou vyhlášovány i krajinné památkové zóny KPZ/, chránící rozsáhlejší úseky kulturní krajiny.

Kulturními hodnotami nejsou jenom památky a historicky cenné stavby. Je to komplex hodnot, které, jak již bylo zmíněno, vytváří charakter prostředí, obraz místa, jeho neopakovatelný ráz.

Mezi kulturní hodnoty patří i schopnost vytvářet kulturní prostředí a nové hodnoty.

S tím souvisí proces koncepce rozvoje území, navrhování a povolování staveb a jejich realizace, která je v našem státě řízena Ministerstvem pro místní rozvoj prostřednictvím složek státní správy s legislativními pravomocemi, které vyplývají z krajského uspořádání v našem státě. Péči o kulturní památky a památkově chráněná území by měla být chápána jako povinnost, ale také jako morální odpovědnost.

Základním dokumentem v této oblasti jsou příslušná ustanovení zákona č.50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu /stavební zákon/ ve znění pozdějších změn a předpisů.

Podle tohoto zákona podléhají veškeré stavby procesu povolování staveb, který má zákonem stanovený postup a pravidla, která umožňují regulaci zástavby.

Základní pojmy týkající se staveb a stavebních úprav, používané stavebním zákonem /zákon č. 50/ 1976 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Za stavbu se považují:

- veškerá stavební díla , která vznikají stavební či montážní technologií na staveništi, bez zřetele na jejich stavebně technické provedení, použité materiály a konstrukce, účel a dobu trvání,
- výrobky, které plní funkci stavby.
- nástavba, kterou se stavba zvyšuje,
- přístavba, kterou se stavba půdorysně rozšiřuje a která je vzájemně propojena s dosavadní stavbou,
- stavební úprava, při které se zachovává vnější půdorysné i výškové ohraničení stavby.

Údržbou stavby se rozumí práce, jimiž se zabezpečuje dobrý stavebně technický stav stavby v souladu s vydaným stavebním povolením tak, aby nedocházelo ke znehodnocení stavby a co nejvíce se prodloužila užitelnost stavby.

Změnou stavby před jejím dokončením se rozumí změna v provádění stavby oproti stavebnímu povolení nebo dokumentaci ověřené stavebním úřadem.

Veškerá stavební činnost na území našeho státu podléhá jasným pravidlům a nemělo by v tomto směru docházet k závadám a pochybením týkajícím se oblasti kulturních hodnot. Stavební zákon v současné době prochází novou právní úpravou, která je v připomínkovém řízení a měla by být obecně platná od 1.1.2007.

1.3 Péče o kulturní dědictví v ČR

Péče o kulturní dědictví byla a je měřítkem kultury a vzdělanosti národa a ve svých důsledcích představuje významný potenciál, který je možno zhodnotit v řadě odvětví našeho národního hospodářství. Památky v období socialistického vývoje ČR prošly složitým obdobím souvisejícím s politickou orientací našeho státu v poválečném období. Řada historicky cenných objektů změnila v této době majitele a ztratila svoje původní využití, neztratila však svoji identitu. Prostředky vynakládané státem stačily jen na opravy vybraných objektů. Řada významných historických budov neměla žádné, nebo měla neadekvátní využití. Církevní památky byly z ideologických důvodů opomíjeny. Došlo k porušení kontinuity kulturních tradic, ke kterým jen obtížně hledáme vztah.

Koncentrace kulturních památek zvyšuje významně atraktivitu místa pro cestovní ruch, ale i pro bydlení a pro potencionální investory, kteří hledají lokality pro podnikatelskou činnost.

Dá se říct, že naše kulturní dědictví je náš „kapitál“, se kterým musíme uvážlivě zacházet, citlivě využívat jeho potenciál a usilovat o jeho zhodnocení..

V současné době je v ČR registrováno / k datu 06 2006/:

cca 38 000 nemovitých kulturních památek, 197 má statut národní kulturní památky.

Na území ČR je registrováno dále 40 městských památkových rezervací, 61 vesnických památkových rezervací, 209 městských památkových zón, 211 vesnických památkových zón, 10 archeologických lokalit a 17 krajinných památkových zón. Od roku 1990 bylo postupně 12 nejvýznamnějších kulturních památek zapsáno do Seznamu světového kulturního a přírodního bohatství UNESCO.

Movitých kulturních památek je v současnosti téměř 850 000.

Ústřední seznam nemovitých i movitých kulturních památek je průběžně aktualizován.

Zajištění a organizace památkové péče v ČR

Péče o kulturní dědictví má v ČR dlouholetou tradici. Legislativní základ je zajištěn **zákonem č.20/1987Sb., o státní památkové péči**, ve znění pozdějších změn.

Podle tohoto zákona náš stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství našeho státu.

Památková péče je souhrn činností spojených s ochranou objektů historického kulturního dědictví, se zachováním, prezentací a uplatněním kulturních památek.

Státní památková péče je v našem státě řízená ministerstvem kultury, které je ústředním orgánem státní správy pro kulturní památky v ČR. Výkonnými orgány jsou: Ministerstvo kultury, krajské úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Ministerstvu kultury je podřízena odborná organizace státní památkové péče, kterou je Národní památkový ústav.

Péče o kulturní dědictví vyplývá rovněž ze zákona **č. 50/1976 Sb. o územním plánování a stavebním řádu** /stavební zákon/, ve znění pozdějších předpisů, zejména je tato potřeba obsažena v návrhu novely stavebního zákona s předpokladem platnosti od 1.1. 2007.

Mezi cíle a úkoly územního plánování patří zajištění ochrany přírodního a kulturního dědictví a civilizačních hodnot území včetně ochrany urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. Při rozhodování o rozvoji aktivit, funkčním využití území a jeho změnách jsou orgány územního plánování povinny koordinovat a konkretizovat veřejné zájmy s ohledem na tuto ochranu.

Další významná ochrana kulturních hodnot vyplývá ze zákona č. 360/1992 Sb. o výkonu povolání autorizovaných architektů a výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě. Z tohoto zákona vyplývá povinnost respektovat přírodní a kulturní hodnoty, usilovat o vytváření kvalitních stavebních a architektonických děl, cítit zájmy klientů i zájmy veřejné.

Programy pro záchranu a regeneraci kulturního dědictví

Vláda ČR na popud MK ČR vyhláší programy týkající se zachování významných kulturních architektonických památek, sídel a jejich částí, lidové architektury, technických památek a umění, propojených se systémem dotací pro podporu těchto programů.

- **Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón České republiky**, jeho smyslem je nejen rehabilitace kulturních hodnot a ozdravení životního prostředí měst, ale také vytvoření atraktivních ohnisek rozvoje podnikatelských aktivit.

Program byl 25.3. 1992 schválen vládou ČR.

- **Program záchrany architektonického dědictví**, ve kterém jsou stanoveny zásady a cíle programu takto:

- a) záchrana ohrožených nemovitých kulturních památek, efektivní a rychlá obnova
- b) využití těchto památek ke zvýšení celkové kvality životního prostředí a pro kulturní, společenské, veřejně prospěšné a ekonomické účely
- c) získání všech zdrojů přicházejících v úvahu a snižování potřeby příspěvku na obnovu kulturních památek ze státního rozpočtu
- d) zvýšení efektivity správy a provozu kulturních památek.

Program byl vyhlášen vládou ČR dne 22.2. 1995.

- **Havarijní program**, jehož cílem je záchrana nejohroženějších historicky cenných objektů v havarijním stavu s možností získání části prostředků na opravu. V souladu

s podmínkami programu. Program je zaměřen na opravu krovů, výměnu střešní krytiny ve velmi špatném až havarijním stavu, statické zabezpečení nosných konstrukcí a kleneb hrozících zřícením.

Program byl vyhlášen Ministerstvem kultury ČR 2.1. 2003.

- **Program péče o vesnické památkové rezervace a zóny a krajinné památkové zóny** byl 9.4.2003 vydán Pokynem MK pro užití a alokaci státní finanční podpory.

Zaměřuje se na podporu obnovy a zachování kulturních památek, zejména památek lidové architektury, jako jsou například zemědělské usedlosti, chalupy, kapličky a boží muka, které se nacházejí v uvedených památkově chráněných územích.

Společně s tímto programem byl vyhlášen

- **Program restaurování movitých kulturních památek.** Z tohoto programu jsou poskytovány finanční příspěvky na náklady spojené s obnovou /restaurováním/ movitých kulturních památek, zejména takových, které jsou významnými díly výtvarných umění nebo uměleckořemeslnými pracemi a jsou umístěny v budovách zpřístupněných veřejnosti pro kulturní, výchovně-vzdělávací nebo náboženské účely.

Tyto programy jsou koncipovány tak, aby poskytováním finančních prostředků na péči o kulturní památky bylo dosaženo dlouhodobých cílů památkové péče. Sleduje se při tom financování z více zdrojů, od vlastníků památek, obcí, zahraničních veřejných, nebo soukromoprávních subjektů.

Kromě toho jsou odborem památkové péče MK každoročně prováděny další tři programy, které mají jiný charakter:

- **Program podpory záchranných archeologických výzkumů**
- **Program výzkumu vědeckého zhodnocení kulturních hodnot prostředí, identifikace, ochrany, zachování a prezentace památkového fondu**
- **Program podpory občanských sdružení v památkové péči**

Zkvalitnění péče o kulturní hodnoty

Vláda České republiky v souvislosti se vstoupem ČR do EU přijala dne 7.4. 2003 **Prohlášení vlády o podpoře kultury**, ve kterém se uvádí:

„Za největší bohatství naší země považuje vláda ČR schopnosti a nadání občanů“. Ve stále silnější konkurenci států se zřejmou výhodou stává tvořivost jejich obyvatel. Proto klade vysoký důraz na vzdělání, a to nejen dětí a mládeže. Kulturní aktivity všech druhů, jak aktivní tvorba kulturních statků a podíl na jejich uchování, tak zážitky diváků a posluchačů nepochybně patří k podnětům, jež podporují kreativitu nás všech a mají své nezastupitelné místo v procesu celoživotního vzdělávání občanů.

Vláda si proto váží kultury jako významného faktoru rozvoje České republiky a uznává, že národní kultury jsou základem tvůrčí myšlenkové diverzity Evropy a že je v tomto směru naše svébytná kultura vkladem do společného bohatství Evropské Unie.

O naše kulturní dědictví je třeba pečovat a rozvíjet tento odkaz, kterým se odlišujeme od jiných států planety, neboť naše kultura je nejhlubší součástí naší občanské identity.

Z programového prohlášení dále vyplývá, že vláda bude postupně realizovat cíle Strategie účinnější státní podpory kultury, přijaté v širokém konsensu zástupců občanských iniciativ, samosprávy a kulturních institucí /kulturní politika/.

Vláda hodlá na podporu každoročně vyčleňovat prostředky ve výši obvyklé ve státech EU. Záměrem vlády je trvale udržitelné užívání neztenčovaného národního kulturního pokladu a jeho zachování pro budoucnost. Záměrem vlády je i nadále zvyšovat péči státu o kulturní dědictví, bude prosazovat opatření k zamezení nekontrolovaného pohybu kulturního dědictví, tj. vývozu a dovozu starožitností a dalších cenných předmětů.

Tímto prohlášením se ministerstvo kultury obrací na hejtmany, starosty a primátory s žádostí, aby podporovaly rozvíjení rozmanitých kulturních aktivit, kreativitu občanů a vše co přispívá ke kvalitě života a životního stylu.

Péče o památky a památkový fond v naší republice je procesem, který je průběžně zkvalitňován. Ministerstvo kultury přijalo ve smyslu usnesení vlády materiál ke **koncepti**

účinnější péče o památkový fond do roku 2005, který stanovil rámcově úkoly v jednotlivých oblastech činnosti památkové péče:

- aktualizaci evidence památkového fondu,
- diferenciaci památkové ochrany v památkových územích,
- posílení jistoty vlastníků památek,
- decentralizaci a zjednodušení výkonu státní správy,
- metodické řízení a odbornou úroveň oboru památkové péče,
- finanční podporu vlastníků památek,
- zapojení občanských iniciativ do péče o památkový fond,
- památky a cestovní ruch,
- ochranu movitých kulturních památek,
- novou právní úpravu ochrany památek.

V Programovém prohlášení MK ČR na období let 2004 – 2006 vydaném 10.9. 2004 je hodnocena vládou ČR dlouhodobá kontinuita řízení ministerstva kultury ČR a stanoveny cíle na budoucí období.

Z oddílu „Kultura“ vyjímám:

„ Za největší bohatství naší země považuje vláda schopnosti a nadání občanů a tudíž chápe kulturu a národní kulturní poklad jako významný faktor rozvoje ČR.

Vláda podpoří existenci a činnost základní kulturní infrastruktury a bude dále podporovat nevládní kulturní organizace a jednotlivce s cílem rozvíjet bohaté strukturované multikulturní společenství a s důrazem na podporu soudržné a tvořivé občanské společnosti.

Dále bude zpracován a předložen ke schválení návrh zákona o veřejné podpoře kultury, připraven systém vícezdrojového financování. Vláda je si vědoma své povinnosti pečovat o památníky, muzea a instituce související s tradicí české státnosti a v této souvislosti vnímá a potvrzuje také svou odpovědnost za jejich stav“

Další text se týká veřejnoprávních médií, kinematografie, řešení majetkoprávních vztahů mezi státem a majetkem církví.

Součástí programového prohlášení je seznam konkrétních úkolů MK pro uvedené období a závěr, komentující potřebu podpory naší kultury, která nás obohacuje a činí nás sebou samými a zároveň je však charakteristická a zvláštní.

Památková péče je oborem se samostatnou legislativní působností, jehož činnost je řízena Ministerstvem kultury. Působnost památkové péče však zahrnuje spolupráci s dalšími obory. Základní vazba je v oblasti historie, archeologie, geografie a urbanismu v procesu územního plánování. Pracovník památkové péče, ale i projektant musí sledovat současný vývoj názorů na uplatnění a nové využití historického kulturního dědictví, stejně jako vývoj materiálů, technologií ve stavebnictví a jejich vhodnost pro použití v právě řešeném objektu nebo historickém celku. Památková péče je oborem zasahujícím a spolupracujícím s restaurátory, architekty a umělci. Často sledujeme boj o záchranu památky proti komerčnímu působení trhu a často je tento boj neúspěšný, převáží –li pravidla ekonomie a komerce nad tvůrčím přístupem, obsahem a formou. Snažme se o to, aby k takovým případům docházelo co nejméně, abychom za svoje činnosti nesli odpovědnost, nemuseli se omlouvat příštím generacím. Nedělejme kompromisy, nejednejme ukvapeně, nepřetvářejme násilně co je vytvořeno. Naslouchejme historii, vnímejme atmosféru místa, objektu, uměleckého díla.

Péče o kulturní hodnoty a historické kulturní dědictví je v souladu s koncepcí EU. Všechny dokumenty se postupně sjednocují, upravuje se jejich metodika i terminologie.

1.4 Vnímání a formy prezentace kulturních hodnot

Se zachováním a dalším využitím kulturního dědictví souvisí také vhodné formy prezentace kulturních hodnot.

Jak vlastně kulturní hodnoty vnímáme ?

Kulturní hodnoty našich sídel i krajiny lze vnímat z několika pohledů a podle toho je třeba zvolit i odpovídající přístup k ochraně, využití a zhodnocení kulturního dědictví. Musíme se naučit kulturní hodnoty správně vnímat, využívat tohoto poznání a zhodnocovat podněty ve své práci i každodenním životě.

Ne každý a ne vždy je připraven vnímat a přijímat signály, které nám hmotné i nehmotné kulturní prostředí vysílá. Pokud chceme aby byly přijímány, je třeba informace zpracovat, vhodně je předkládat a využívat jich v oblastech, které přináší jejich zhodnocení.

Jednou z nejvýznamnějších oblastí využití kulturních hodnot je oblast cestovního ruchu. Zhodnocuje zejména lokality s vysokou koncentrací památek, například hlavní město Prahu, Pražský hrad, památky UNESCO a významné solitérní objekty zejména hradů a zámků, každoročně navštěvovaných skupinami našich i zahraničních turistů. V těchto případech je třeba vycházet ze zásad šetrného cestovního ruchu a zajistit, aby nedocházelo k neúnosnému komerčnímu zatížení objektů a přilehlého území, a tím k devastaci historického i současného kulturního potenciálu.

Kategorie pohledů, z nichž vnímáme kulturní hodnoty

- Turista – je jedním z nejčastějších a nejpříjemnějších subjektů pro vnímání kulturních hodnot. Návštěvník historických měst a objektů je ohromen a nadšen krásou a malebností památek všech slohových období, všech kategorií, obohacuje svou osobnost novými zážitky, kultivuje svoje vnímání a jednání. Je ochoten za kulturní zážitky zaplatit, mnohdy se i podílet finanční částkou na opravu. Může mít i kritický pohled, hodnotí, srovnává.
- Zdánlivě nezúčastněný divák – pohybuje se ve známém teritoriu, často nevnímá změny ve svém okolí pro zatížení každodenními starostmi. O to více je angažován na podstatných změnách v jemu blízkém okolí, je ochoten aktivně spolupracovat a angažovat se proti nevhodným zásahům.
- Zúčastněný odborník - například architekt nebo historik, umělec, který vnímá intenzivně změny a proměny stávajících struktur, podrobuje je odborné kritice, napadají ho jiná možná řešení. Může významně ovlivnit veřejné mínění i proces nové tvorby.

V této souvislosti je třeba konstatovat, že i mínění odborníků v procesu ochrany a regenerace kulturních hodnot se v řadě případů různí.

- Specialista, památkář – vnímá problematiku ještě intenzivněji, registruje z hlediska své profese každou změnu proti dosavadnímu stavu. Kritickému hodnocení se nevyhne ani v roli turistů.
- Další kategorie – politická reprezentace města, pracovníci veřejné správy, ekonomové, vlastníci nemovitostí, provozovatelé a nájemci, investoři, běžný obyvatel města.

Všichni vnímají problematiku kulturních hodnot z trochu jiného úhlu pohledu. Budeme se snažit o komplexní pohled upřednostňující odborné názory, budeme vycházet z obecně platných postupů a ověřených praktik.

V konečném výsledku je třeba zvyšovat obecnou kulturu, potřebu kulturního prostředí, která podstatně ovlivňuje náš život, kultivuje naše jednání. Je třeba zajistit, aby význam a autenticita kulturních hodnot byla zachována. Stejně jako je třeba chránit kulturní hodnoty vytvořené, je potřeba také sledovat vytváření kulturních hodnot nových.

Významná je v tomto procesu komunikace mezi politickou reprezentací státu, složkami státní správy a samosprávy, odbornými organizacemi zajišťujícími řízení regeneračních procesů a rozvojových programů s dalšími subjekty, podílejícími se na realizaci. Jsou to výkonné složky státní správy, projektanti, investoři, právnické a fyzické osoby a v neposlední řadě veřejnost, která se stále více podílí na formulaci cílů a jejich realizaci.

1.5 Možnosti využití a zhodnocení kulturních památek

Je zřejmé, že historický objekt v sobě skrývá řadu úskalí a komplikací, vyplývajících z mnoha okolností souvisejících s historickou podstatou, stavebně technickým stavem a řadou podmínek, plynoucích například z legislativních omezení. Výhodou či odměnou je historická hodnota a vědomí sounáležitosti s dějinami, vědomí záchrany objektu, jeho podstaty a výrazu.

V oblasti kulturních hodnot je třeba:

- analyzovat problematiku kulturních hodnot,
- sumarizovat možnosti pro zachování a obnovu kulturních hodnot,
- stanovit zásady pro ochranu, regeneraci a vytváření kulturních hodnot nových.

Z hlediska současného a budoucího využití historického kulturního dědictví jsou základní možnosti funkčního využití:

- **objekty s původním funkčním využitím,**
vyskytují se ve všech funkčních kategoriích /sakrální stavby, objekty veřejné vybavenosti, radnice, budovy škol, nemocnic, objekty bytových domů a další/
- **objekty s odpovídajícím jiným funkčním využitím,**
ve všech funkčních kategoriích, zejména objekty státní správy a veřejné správy, veřejné vybavenosti /bytové domy, objekty pro ubytování a služby v návaznosti na vybavenost, cestovní ruch a administrativu/
- **objekty s neodpovídajícím, až nevhodným funkčním využitím,**
mohou se vyskytovat rovněž ve všech uvedených kategoriích, výhledově se snižuje počet takto využitých objektů
- **objekty bez funkčního využití,**
torzální architektura, objekty ve špatném až havarijním stavu, objekty se sporným vlastnictvím.

Historické objekty prakticky ze všech historických období jsou součástí zástavby většiny našich měst, kde jsou přirozeným základem existence centrální městské i venkovské zástavby.

Řada objektů má polyfunkční využití, zejména rozsáhlejší komplexy nebo struktury zahrnující více objektů. Je diferencováno podle historické hodnoty, stavebně technického stavu a limitů únosného funkčního využití. Příkladem polyfunkčního areálu může být Pražský hrad, který má nadřazenou funkci politicko správní, je sídlem hlavy státu a je vrcholným symbolem české státnosti.

Z hlediska využití kulturních památek je třeba dbát na adekvátní nebo zhodnocující funkční využití, stanovit zásady s ohledem na historickou hodnotu a možnosti prezentace.

V souvislosti se změnami centrálních městských struktur dochází k negativním dopadům do oblasti historicky cenných struktur. Jsou to například změny vyplývající ze změn vlastnictví bytových domů. Objekty centrální části městské zástavby postupně mění původní funkční využití. Tyto změny jsou patrné zejména u bydlení, která je postupně nahrazována komerčním a administrativně správním programem. Tomuto trendu se zamezuje velmi obtížně. Důsledkem je omezení aktivit městských funkcí mimo pracovní dobu, což se projevuje útlumem městského života ve večerních hodinách. Správné rozložení funkcí se základní regulací využití je předmětem regulačního plánu MPR, PZ včetně regulativů přípustnosti jiných funkcí v základních plochách. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že město je živý organismus, žije a přetváří se přirozeným způsobem a lze jej pouze omezeně a zdůvodněně ovlivňovat a regulovat v závislosti na jeho potřebách. Podstata spočívá ve správném stanovení koncepce využití území, kde ochrana a regenerace kulturních hodnot a uplatnění historicky cenných struktur hraje podstatnou roli.

Změny se samozřejmě projevují i v mimo exponovaná jádrová území, jedná se o dlouhodobý proces přetváření prostředí, podléhající mnoha vlivům, které je třeba respektovat, případně je usměrňovat nebo eliminovat.

Stejně tak jsou objekty, skupiny objektů zastoupeny v krajině a ve venkovském prostoru. Jsou přirozenou součástí krajinné kompozice, tvoří dominanty a komponenty krajinného rázu. Spoluvytvářejí celkový vjem prostoru, jsou významnými dálkovými dominantami s orientační funkcí.

Uplatnění památek v oblastí cestovního ruchu

Vztah ke kulturním památkám a možnostem jejich využití se vyvíjí, stejně jako poznatky umožňující rehabilitaci těchto objektů a jejich uplatnění v současnosti. Jak již bylo zmíněno, přirozenou formou uplatnění kulturních hodnot a kulturních památek historického kulturního dědictví je oblast cestovního ruchu.

Cestovní ruch patří mezi důležitá odvětví naší ekonomiky s podílem na tvorbě HDP v současné době cca 10% s podílem na celkové zaměstnanosti 9 -10%. Tento podíl se bude perspektivně zvyšovat z toho důvodu, že pro rozvoj cestovního ruchu je v ČR atraktivní 80% území. Multifunkční efekt doprovázející rozvoj cestovního ruchu je jedním z atributů pro které je považován za odvětví budoucnosti i v ČR. Je označován za odvětví ve kterém vzniká nejvíce pracovních příležitostí. Mimo zaměstnanosti ovlivňuje podstatným způsobem další významné oblasti: podílí se na tvorbě hrubého domácího produktu, pozitivně ovlivňuje platební bilanci státu, má vliv na příjmy místních rozpočtů a jeho rozvoj podporuje další investiční aktivity.

Objekty kulturního dědictví se mohou podle druhu, stavu a v závislostech na možnosti využití uplatňovat v těchto kategoriích:

- historický objekt jako exponát, expozice, artefakt,
- historický objekt jako zázemí cestovního ruchu – ubytování, vybavenost, služby, informace
/infrastruktura cestovního ruchu/,
- historický objekt pro jinou expozici – výstavní činnost, jednorázové kulturní a společenské akce,
- historický objekt jako artefakt dotvářející prostředí a podílející se na celkovém vjemu historických struktur /z hlediska cestovního ruchu nepřístupný/,
- území historických a společenských tradic.

Význam objektů historického kulturního dědictví se zvyšuje spolu s návštěvností, která má vzrůstající tendenci.

Stále vyhledávanější jsou specifické formy rekreace reagující na současný životní styl, vyčerpanost spojenou s přepracováním, stresováním organismu a potřebou jeho regenerace. Pobyty v klášterních řádových komunitách v odloučenosti od světského života, v prostém prostředí s jednoduchou manuální prací, prostou stravou a meditací. Historické objekty mohou současně plnit více funkcí. Přes to, že je historický objekt nebo areál schopen nabídnout více funkcí s ohledem na svůj charakter, je třeba dbát na přiměřenost jeho využití, zejména dodržovat zásady pro zachování autenticity objektu a prostředí ve kterém se nachází. Ztráta autenticity je většinou trvalá.

Proto je třeba zobecnit zásadu: pokud objekt slouží jako expozice, nesmí komerční přístup převažovat nad kvalitou presentace a celkovým vjemem. Pokud historicky cenný objekt slouží jako zázemí turistického ruchu, musí být jeho využití v souladu s jeho hodnotou, kapacitními možnostmi a estetickým výrazem.

Pokud se jedná o CHKO, území Přírodního parku, VKP nebo území s jinou formou ochrany přírody a přírodního prostředí, platí obdobná zásada velmi šetrné formy presentace ve smyslu regulativů závazné vyhlášky, která je pravidlem pro každé chráněné území.

Návštěvnost památek v ČR

Statistikou návštěvnosti památkových objektů se zabývá agentura NIPOS, /Statistika kultury, centrum informací o kultuře - http://www.nipos-mk.cz/st_statistika.asp/ která sleduje památkové objekty v ČR zpřístupněné návštěvníkům za vstupné. Sledované objekty jsou jak ve správě Národního památkového ústavu, tak ve vlastnictví státní správy, občanských sdružení, obecně prospěšných společností, církve, podnikatelů a jiných subjektů. Podrobná statistika údajů vykazuje vzrůstající zájem o návštěvu památek. Ve skupině sledovaných památek ve správě NPÚ, státní správy, měst a obcí vzrostl počet návštěvníků v období let 1999 – 2003 o 15,5 %.

Pozitivním jevem je také stále větší snaha propojení návštěvnosti s kulturními programy a akcemi, lákajícími větší počet návštěvníků a současně nabízejícími atraktivní programy s vazbou na ubytování a služby.

Výrazné je v tomto ohledu zvýšení návštěvnosti památkových objektů ve správě podnikatelských subjektů. Za sledované období vzrostl počet těchto subjektů z 22 na 45 a počet jejich návštěvníků o 68,5%.

Statistika dále uvádí, že v roce 2004 přicestovalo do ČR 8,5 milionu turistů, což je o dva miliony více než v roce 2003 /z tohoto počtu 3 mil. turistů navštívilo hl. město Prahu/.

V roce 2005 se předpokládá nárůst proti předchozímu roku o 23,5 %, tedy cca 10 mil. turistů.

Jako důvod své návštěvy uvedlo 34 % turistů památky, historii a architekturu 55 %.

Dlouhodobá strategie rozvoje cestovního ruchu v ČR /dle zdroje WTO/ předpokládá vzestupnou tendenci s předpokladem nárůstu v roce 2020 na 44 milionů turistů, což znamená 2,7 % z celkového podílu na trhu cestovního ruchu. Pokud se statistikám přiblížíme, je třeba do strategie cestovního ruchu v ČR zakotvit pravidla šetrného cestovního ruchu.

Památková péče a oblast cestovního ruchu jsou v zásadě oblasti kompatibilní, pokud se řídí běžnými pravidly, zejména nepřevládne – li komerce nad zdravým rozumem. V některých případech bude třeba stanovit limitující faktory vycházející ze stavu, možnosti narušení stavební podstaty, nebo prostředí objektu, souboru, města a místa /např. centrum Prahy/.

Možnosti nového využití a presentace technických památek

Samostatnou oblastí, která je v současné době v popředí zájmu, je oblast technických památek, objektů a areálů výrobního charakteru, které přestaly sloužit svému účelu. Jejich využití je spojeno s potřebou značných finančních prostředků na jejich presentaci, nebo nové využití. Z celkového počtu evidovaných kulturních památek v ČR činí technické objekty asi 3 %.

Zájem o doklady industriálního vývoje má vzrůstající tendenci, problematika se v současné době dotýká zejména výrobních areálů z období druhé poloviny 19. století, které jsou významnou součástí většiny našich větších měst a které postupně mění svůj charakter i funkční využití. Některé z nich zahrnují objekty, které jsou významnými doklady vývoje industriálních staveb a v případě konverze pro jiné funkční využití by mohly být zachovány.

Nejhodnotnější výrobní areály jsou předmětem ochrany industriálního historického dědictví.

Příkladem může být zájem a péče o technické památky v Ostravě, kde je velká koncentrace památek především těžkého průmyslu, největší v ČR. Kromě areálů bývalých kamenouhelných dolů jsou to koksovna a vysoké pece, nádražní objekty a strojní a technická zařízení, důlní strojní zařízení.

Nejvýznamnější jsou dva komplexy NKP – areál dolu Michal /objekt Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě/. Dalším je areál dolu Hlubina, koksovny a vysokých pecí Vítkovických železáren.

Problémem takovýchto rozsáhlých areálů je:

- jejich nové odpovídající funkční využití,
- obnova při zachování autenticity objektu,
- volba a zajištění vhodných materiálů pro obnovu,
- zachování autenticity objektu.

Nejvhodnější funkční využití je kombinace kulturně společenského charakteru, samostatná prohlídková trasa, výstavní prostory, kulturní a společenské akce, koncerty, přednáškové a seminární akce. Problematika presentace objektu jako exponátu se zachováním autenticity z období let 1912 -1915 vychází z teorie „posledního pracovního dne“, což znamená představení objektu v takovém stavu, ve kterém se nacházel v době posledního dne provozu, se stopami patiny, která umožňuje přirozené vnímání atmosféry pracovišť, objektu.

Shrnutí kapitoly:

Území České republiky je výjimečné z hlediska množství kulturních památek, jejich souborů a historických měst, která jsou atraktivní pro svoji historickou, architektonickou a urbanistickou hodnotu. Jedinečná je i krajina s přírodními hodnotami, které je třeba zachovat pro příští generaci. Proto vláda ČR prostřednictvím MK zajišťuje legislativní i odbornou ochranu nejhodnotnějších kulturních památek prostřednictvím orgánů státní správy i odborné organizace státní památkové péče.

Kulturní památky se uplatňují v našem okolí jako přirozená součást prostředí našich sídel a krajiny. Nachází uplatnění v oblasti cestovního ruchu, kde jsou jako exponáty vyhledávaným cílem cestovního ruchu, nebo jsou s výhodou využívány jako součást infrastruktury cestovního ruchu.

V době pokračujícího procesu sjednocování Evropy je naší povinností vynakládat zvýšené úsilí pro záchranu, prezentaci a nové využití historicky cenných staveb, historických souborů, zachování kulturní krajiny a jejího přírodního potenciálu.

Otázky k zamyšlení:

1. V čem spočívá hodnota historického kulturního dědictví ?
2. Co zahrnujeme do pojmu „kulturní hodnoty“?
3. Které kulturní hodnoty označujeme pojmem „kulturní památky“?
4. Jaké možnosti využití a zhodnocení kulturního dědictví jsou nejčastější ?
5. Jaké jsou možnosti uplatnění objektů kulturního dědictví v oblasti cestovního ruchu?
6. Jsou technické památky součástí kulturního dědictví? Jaké jsou možnosti jejich budoucího využití?